

Yozgat İli Halk Hekimliği Kapsamında “Bakır Basması” Hastalığı ve Tedavisi: Bir Kadın Şifacının Uygulaması*

"Bakır Basmasi" Disease and Its Treatment in the Scope of Folk Medicine in Yozgat Province: The Practice of a Female Healer
Ramazan Güneşerⁱ, Nurdan Kırmıoğluⁱⁱ

ⁱDr.Öğr.Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mehmet Tanrıkulu Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,

ⁱⁱYüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik AD.

<https://orcid.org/0000-0001-7877-4397>

ⁱⁱⁱDoç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0003-3156-6616>

ÖZ

Amaç: Eski zamanlarda insanların hastalıklardan kurtulmak için kullandıkları sağaltım pratikleri nesiller boyu aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Modern tıptaki gelişmelerle birlikte kullanımları her ne kadar azalmış olsa da Anadolu’da hala bu tür uygulamaların varlığına rastlanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda, Yozgat ili halk hekimliği kapsamında ürtiker (bakır basması, dabaz) tedavisini uygulayan bir kadın şifacının yöntemi incelenmiş ve sağaltım amaçlı kullanılan uygulamanın özelliklerinin halk hekimliği bağlamında ortaya konması amaçlanmıştır.

Yöntem: 21.01.2021 tarihinde “bakır basması” ocaklısı olan kadın şifacı ile nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Şifacıya uygulama için kimden el aldığı, “bakır basması” tedavisinin uygulamasının ne şekilde olduğu, tedavide kullanılan özel bir terim, dua, kalıplaşmış söz olup olmadığı vb. 19 adet soru yöneltilmiş ve ortalama 40 dk. süren görüşme kendisinin izni ile kayıt altına alınmıştır. 02.02.2021 tarihinde şifacı evinde ziyaret edilmiş, tedavide kullanılan nesnelere fotoğrafları izin alınarak çekilmiştir.

Bulgular: Yozgat ilinde ikamet eden 70 yaşındaki kadın şifacı el verme yöntemi ile babasından öğrendiği “bakır basması” uygulamasını uzun yıllardır yapmaktadır. Şifacı tedavi esnasında Anadolu halk hekimliğinde sık rastlanılan ateş, toprak, bakır, kırmızı (al) renk gibi unsurları kullanmaktadır. Tedavi yönteminde rasyonel, dinsel ve majik uygulamaların iç içe geçtiği görülmektedir.

Sonuç: Tedaviyi hızlandırmak ve başarı şansını arttırmak için belli kurallara uyularak uygulamaların yapılması ve sonucunun iyi olacağına dair sahip olunan inanç tedaviyi olumlu yönde etkilemektedir. Halen varlığını sürdüren bu tür halk hekimliği uygulamalarının incelenerek kayıt altına alınması hem tıp tarihi açısından hem de halk tıbbı ile modern tıp arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halk Hekimliği, Bakır Basması, Yozgat, Tıp Tarihi

ABSTRACT

Objective: The healing practices that people used to get rid of diseases in ancient times have been passed down through generations and have reached the present day. Although their use has decreased with the developments in modern medicine, there are still such practices in Anatolia. In this context, in our study, the method of a female healer who applied the treatment of urticaria (bakir basmasi, dabaz) within the scope of folk medicine in Yozgat province was examined, and it was aimed to reveal the characteristics of the application used for treatment in the context of folk medicine.

Method: The data were collected by using in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, with a female healer from "bakir basmasi" hearth on 21.01.2021. 19 questions were asked to the healer regarding from whom she inherited the skill about the application, how the "bakir basmasi" treatment is applied, whether there is a special term used in the treatment, prayer, stereotypes, etc. the interview which took approximately 40 minutes was recorded with her permission. The healer's home was visited on 02.02.2021, and the photographs of the objects used in the treatment were taken with her permission.

Results: A 70-year-old female healer residing in Yozgat has been using the "bakir basmasi" practice, which she learned from her father through the hand-giving method, for many years. The healer uses elements such as fire, earth, copper, red (scarlet) color, which are common in Anatolian folk medicine, during the treatment. It is seen that rational, religious, and magic practices are intertwined in the treatment method.

Conclusion: In order to speed up the treatment and increase the chance of success, the practice of following certain rules and the belief that the result will be good affect the treatment positively. Examining and recording such folk medicine practices, which still exist, is of great importance both in terms of medical history and in terms of revealing the relationship between folk medicine and modern medicine.

Keywords: Folk Medicine, Bakir Basmasi, Yozgat, History of Medicine

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2022;12(2):321-333

DOI: 10.31020/mutfd.1050821

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 30 Aralık 2021; Kabul Tarihi - Accepted: 28 Mart 2022

İletişim - Correspondence Author: Ramazan Güneşer <rmzngnsr@gmail.com>

Etik Kurul Onayı: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (Tarih: 24.12.2020, Sayı:2020/12)

Giriş

İnsanlığın var olmasıyla birlikte sağlık ve hastalık kavramları da ortaya çıkmış, biyopsikososyal bir varlık olan insan çeşitli nedenlerle sağlığını tehdit eden olumsuz birçok durumla karşı karşıya kalmıştır. Hastalık olarak adlandırılan bu olumsuzluklar tarihin her döneminde insanda merak duygusu uyandırarak, teşhis ve tedavi ihtiyacını karşılayabilmek için harekete geçirmiştir. Bu ihtiyaçtan kaynaklanan tıp uğraşı, içinde bulunan çağın ve coğrafyanın şartlarına göre şekillenmiş ve kendine has tedavi yöntemlerini oluşmasını sağlamıştır.¹ Pek çok topluluğa ev sahipliği yapmış ve üzerinde çeşitli uygarlıklar kurulmuş olan kadim Anadolu toprakları, büyük bir kültürel mirasa sahiptir. Halk hekimliği de bu kültürel hazinenin önemli bir bölümünü oluşturmuştur.²

Halk hekimliği, geçmişten günümüze kültürel işaretlerin geçişine aracılık eden bir tarih olarak değerlendirilebilmektedir. İnsanların hastalıklarını iyileştirmek ve sağlıklarını geliştirmek amacına yönelik olan inanç ve davranışlarını kapsayan halk hekimliği, tıp tarihi boyunca uygulanan pratiklerin günümüze olan yansımasıdır. Yüzyıllar boyu süren ve deneme yanılma yoluyla elde edilmiş bilgiler, nesilden nesle aktararak varlığını korumuş ve günümüz tıbbının temelini oluşturmuştur.³ Halk hekimliği, bir kültürde bazı kimseler tarafından bilinen, resmî olmayan, genel bilgiler olarak aktarılan ve o kültürde önceden deneyime sahip herhangi biri tarafından uygulanan, vücut fizyolojisi ve sağlığın korunmasına ilişkin iyileştirme uygulamaları ve fikirlerinden oluşmaktadır.⁴ Halk hekimliği uygulamaları tarihsel ve kültürel süreçte var olmuştur. Bazıları günümüzde hala geçerliliğini koruyarak, hastalıkların sağaltımında kullanılmaktadır.⁵

Halk hekimliği uygulamaları kullanımı, çözüm bulanamayan bazı hastalıkların tedavisi olabileceği gibi daha basit hastalıklarda da kişiler doğrudan bu tür uygulamaları tercih edebilmektedir.⁶ Bu hastalıklardan biri de halk arasında farklı isimlendirmeler yapılan ürtikerdir. Ürtiker, çeşitli nedenler ve farklı mekanizmalarla oluşan, aniden ortaya çıkan, gün içinde kendiliğinden kaybolan, kaşıntılı ve ödemli plaklarla seyreden bir cilt hastalığıdır.⁷ Ürtiker halk dilinde farklı yörelerde çeşitli isimlerle anılmaktadır. İç Anadolu bölgesinde daha çok “dabaz” olarak geçmekte, bunun yanı sıra Kastamonu yöresinde “alazlama” olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Gerek halk gerekse ocaklısı tarafından hastalığın görüntüsünden dolayı Kastamonu, Yozgat ve Ankara’da “ısrığı” olarak veya tedavisinde kullanılan metalden dolayı ise “bakır basması” olarak da adlandırılabilir.¹

Çalışmamızda, Yozgat ili halk hekimliği kapsamında ürtiker (bakır basması, dabaz) tedavisini uygulayan bir şifacının yöntemi incelenmiş ve sağaltım amaçlı kullanılan uygulamanın özelliklerinin halk hekimliği bağlamında ortaya konması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışmamızda Yozgat ili Merkez ilçesinde ikamet eden bakır basması uygulamasını yapan kadın bir şifacı kaynak kişi olarak alınmıştır. Çalışma için Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan gerekli etik kurul izni (Tarih: 24.12.2020, Sayı:2020/12, Protokol No:2020/318) alınmıştır. Çalışma Helsinki Bildirgesi ilkelerine uygun olarak tasarlanmıştır.

Sosyal olaylar ve insanla ilgili olgular, gerçekleştikleri ortamdan bağımsız ele alınamaz. Bu olay ve olgular arası dinamikler sürekli bir akış ve değişim içindedir. Nitel araştırma yöntemleri araştırmanın konusu olan olay ve olguları içinde gerçekleştikleri bütünlük ve bağlam içinde anlamak üzerine odaklanmaktadır.⁸ Olgular ve olayların tüm yönleriyle incelenmesi, kişilerin tutum ve davranışlarıyla ilişkili olayların irdelenmesi, araştırmacı ve katılımcıların birebir bağlantı halinde olması, bireylerin algılarını ve deneyimlerini açığa çıkarması gibi çeşitli özellikler nitel araştırmalarda problemin çözümündeki ana temaların ortaya konmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, sağlık hizmetlerinde ve sağlık araştırmalarında insanın amaç olarak merkezde yer alması ve değişimin hızlı olarak yaşanması nedeniyle nitel araştırma yöntemleri özellikli bir yere ve değere sahiptir.⁹ Sağlık alanında yapılan çalışmalarda, sağlıkla ilgili konu ve uygulamaları birey-çevre etkileşim modeli

bağlamında ele alabilmek, bireylerin deneyimleri ve algılarını ortaya çıkararak konuya ilişkin derinlemesine bilgi sahibi olabilmek, davranışa ya da soruna yol açan nedenler, yönlendirmeler, inançlar ve değerleri tam olarak açıklayabilmek, tutum ve davranışların birbirleriyle ilişkilerini anlayabilmek, sağlık için uygun müdahalelerin geliştirilebilmesini sağlayabilmek nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması ile mümkün olmaktadır.¹⁰⁻¹²

Nitel araştırma yöntemlerinin sağlık araştırmalarında kullanım nedenleri ve sağladıkları yararlarla bağlantılı olarak çalışmamızın odağında yer alan kadın şifacının Yozgat ilinde sağaltım amacıyla gerçekleştirdiği bakır basması uygulamasının ne olduğu, neden ve nasıl uygulandığı sorularına yanıt bulmak, uygulamayı gerçekleştirilen ortam ve kişi ile ilişkili olarak tüm yönleriyle değerlendirebilmek için en uygun ve doğru yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğu saptanmış ve araştırma deseni bu şekilde oluşturulmuştur.

Çalışmada, nitel araştırma modeli içinde başvurulmuş olmasından dolayı amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, daha önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular aracılığıyla Yozgat il merkezinde ikamet eden bakır basması ocaklısı olan kaynak kişi ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilmiş ve görüşme kaynak kişinin izni ile kayıt altına alınmıştır.

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler öncesinde sorulacak soruların anlaşılabilirliği ve üslubu konularında bir dizi ön-hazırlık yapılarak toplanacak verilerin kalitesi güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Görüşmeler öncesinde, nitel araştırma prosedürleri gereğince görüşme formundaki soru sıralanış biçiminde görüşmelerin akışına göre değişiklikler söz konusu olabilmekte ve yarı-yapılandırılmış görüşme formunun gereği olarak da yeni soruların sorulabilmesi söz konusu olabilmektedir. Alınan cevaplara göre derinleşmeyi sağlamak üzere sonda sorular da sorulabilmektedir ve nitelik görüşmelerde belirtilen bu durumlar da söz konusu olmuştur. Böylelikle, bu tür görüşmelerde araştırmacıların öngörmesi mümkün olmayan konuların ele alınabilmesi de mümkün hale gelebilmekte ve olası eksik veya boşluklar da giderilebilmektedir.¹³ Bu bağlamda araştırma konusuyla bağlantılı ilgili kaynak kişiye 19 adet soru yöneltilerek yanıtlanması için yeteri kadar zaman verilmiştir. Görüşmede kaynak kişinin konuşma akışının bozulmamasına özen gösterilerek sorular kaynak kişinin anlayacağı şekilde açıklanarak kendisine yöneltilmiştir.

COVID-19 pandemisi nedeniyle 21.01.2021 tarihinde telefonda yapılan görüşmenin ses kaydı için izin alınmış, ses kaydını almak üzere Xiaomi (Xioami Corp., Çin) marka telefon kullanılmış, ortalama 40 dk. süren görüşme kayıt altına alınmıştır. Görüşmeden sonra, maske-mesafe kuralına riayet edilerek 02.02.2021 tarihinde kaynak kişi evinde ziyaret edilmiş, yüz yüze görüşülmüş ve bakır basması işlemi sırasında kullanılan nesnelere fotoğrafları da izin alınarak çekilmiştir.

Görüşmeye ilişkin ses kayıtları araştırmacılar tarafından ayrı ayrı dinlenmiş ve ses kayıtları yazılı hale dönüştürülmüştür. Araştırmaya ilişkin görüntü ve ses kayıtları sadece bu çalışmada yer alan araştırmacılar tarafından ulaşılabilir durumda olup, veriler beş yıl süre ile bilgisayar ortamında gerekli gizlilik şartları oluşturularak saklanacağı da görüşülenlere taahhüt edilmiştir.

Kaynak kişinin yöneltilen sorulara vermiş olduğu cevaplar bazı soruların birbirine yakın ve bağlantılı olması nedeniyle makale içinde bulgular ve tartışma bölümünde aktarılmamış, bütünlüğü sağlamak ve akışı bozmamak adına bir arada verilmiştir.

Bulgular

Kadın Şifacının Bakır Basması Hastalığına Yönelik Tedavi Uygulaması

Bu çalışmanın konusunu tıbbi literatürde ürtiker, halk hekimliği kapsamında bakır basması olarak isimlendirilen hastalığın şifacısı tarafından yapılan tedavi uygulaması oluşturmaktadır.

Yozgat ili merkez ilçesinde ikamet eden kaynak kişi, 70 yaşında olduğunu, okula hiç gitmediğini, okur-yazar olmadığını, köyde doğup büyüdüğünü, imkanları olmadığı için okuyamadığını beyan etmiştir.

Şifacı, bakır basması ocağı olarak isimlendirilen bu ocağın nesilden nesile el alma-verme yöntemiyle devam ettiğini ve “bakır basması” veya “dabaz” olmuş kişilerin tedavi amacıyla geldiklerini bildirmiştir.

Ocaklı kavramı ve devam etmesi “*Aynı bir ağacın kökleri (şitilleri) gibi birbirini sürer gider*” yani nesilden nesile, dededen-ebeden, oğula-kıza ondan da toruna geçer şeklinde tarif edilmiştir. Hatırladığı ilk bakır basması ocaklısının babasının annesi olduğunu ve tedavi uygulaması sırasında kullanılan “*Miras tavaları*” adı verilen bakır tavaların babaannesinden babasına daha sonra da kendisine geçtiğini ifade etmiş, aynı zamanda kız kardeşinin de bu uygulamayı yaptığını belirtmiştir.

Şifacı, babasından el alarak ocaklı olduğunu, yaşadığı ortamda babası tarafından uygulamanın sürekli yapıldığı ve izlemek durumunda kaldığı için öğrendiğini, aslında öğrenmeye yönelik bir çabası olmadığını, ilk kez bakır basması şikayeti olan birine uygulamak zorunda kaldığını, o kişinin şifa bulması sonucu bu durumun dilden dile yayılarak duyulduğunu ve böylece o günden beri bakır basması uygulamasını yaptığını anlatmıştır.

Şifacı, ocağın kendinden sonra devam etmesi için el vermek istediğini ancak zor, zahmetli ve uğraş gerektiren bir uygulama olması nedeniyle aile üyelerinden kimsenin el almak istemediğini, sadece oğlunun uygulamayı bildiğini ve baba evinde annesinin tedavide kullandığı malzemeleri kullanarak tanıdık kişilere yaptığını söylemiştir.

Kişilerin ocağa bakır basması olduğunu bilerek veya kızarıklık, şiddetli kaşıntı, fasulye büyüklüğünde şişlik gibi belirtileri ile başvurduğunu, bakır basmasının tüm vücutta, kulak, göz kapağı, dil ucunda vb. yerlerde bölgesel veya tüm vücutta çıkabildiğini, bazı yerlerde tekrar çıkarak kendini yenileyebildiğini ve ocaklı tarafından tanınarak uygulama yapılmaya karar verildiğini ifade etmiştir. Bakır basmasından farklı olarak kurdeşen (açılmış, akıntılı yaralar, iltihaplı yaralar) şikayetiyle gelenlere ise farklı bir hastalık olduğu ve farklı bir ocakta tedavi edilmesi gerektiği için herhangi bir müdahalede bulunmadığını belirtmiştir.

Şifacı kendisine, şikayeti olan bazı hastaların bakır basması ocağının olduğunu bilerek doğrudan geldiğini, bazı hastaların ise sağlık kuruluşuna giderek iyileşemeyince başvurduklarını ifade etmiştir. Şifacı tarafından bakır basmasına ne kadar erken müdahale edilirse o kadar çabuk iyileşen bir hastalık olduğu, beklemenin hastalığı daha da şiddetlendirdiği ve tedavi etmenin daha fazla uğraş ve daha uzun zaman gerektirdiği için böyle bir durumdaki hastayı tedavi etmekten kaçındığı belirtilmiştir. Ayrıca hastalığın gecikmesindeki durum ilgili olarak şifacı tarafından: “*Dabaz gecikince deriden kemiğe döner ve kara bezeme adını alır, kök verir, şitil gibi deriden kemiğe döner, morarır ve kapkara olur*” şeklinde ifade edilmiş, ek olarak tedavideki gecikmeyle vücutta yel, sızı, ağrı gibi rahatsızlıkların da oluşabileceği iletilmiştir.

Şifacı, tedaviden önce hem hastanın hem de ocaklının abdestli olması gerektiğini, bu durumun tedaviyi daha etkili kılacağını, uygulamaya gelmeden önce ocaklının ve hastanın aç olması gerektiğini belirtmiş ve tedavinin etkinliğine yönelik olarak “*İyileşmek için inanmak gerekiyor*” şeklinde bir ifade eklemiştir.

Bakır basması uygulaması şifacı tarafından şöyle anlatılmıştır: “*Tedavi edilecek bakır basması olan bölge veya tüm vücut öncelikle tü tü tü şeklinde küçük kabarcıklarla tükürüklenir. Daha sonra bölgenin veya hastanın üzeri kırmızı (kırmızı olması şart) renkli bir bez, yemeni, tülbent vb. bir kumaşla kapatılır (Şekil 1). Ateş kaynağında (eskiden yer ocakları iken şimdi mutfaklarda kullanılan tüpler) miras tavalardan biri boş şekilde ısıtılır ve bakır basması olan bölge veya tüm vücut üzerinde arada kırmızı bez olacak şekilde değiştirilerek gezdirilir (Şekil 2). Diğer tava ise içerisine su ve bir kaşık aşı toprağı konularak kaynatılır, sonrasında ele alınan bir bez yardımıyla kaynayan o toprak bakır basması olan bölge üzerine bastırılarak sürülür (tava boşalınca su*

konarak aşı toprağı yeniden atılır, duruma göre birkaç kez yenilenebilir). Kilermeni toprağının ise mercimek, nohut kadar büyüklüklerde sabah aç karnına ve akşam yatarken hasta tarafından yenilmesi gerekir (Şekil 3).”

Şekil 1. Bakır tavalar (Miras tavaları)

Şekil 2. Kırmızı (al) renkli örtüler

Şekil 3. Kilermeni toprağı (solda), Aşı toprağı (sağda)

Bakır basması uygulamasında kullanılan nesnelere:

- Bakır tavalara (iki adet)
- Kırmızı bez, yemeni, tülbent vb.
- Aşı toprağı
- Kilermeni toprağı (**Şekil 4**)
- Ateş kaynağı

Şifacı, uygulama esnasında “El benden, şifa Allah’tan”, “Fadime anamızın eli olsun”, “Şifa olsun” gibi sözler söylediğini, uygulamada kullanılan nesnelere yönelik herhangi bir dua veya sihirli bir söz söylenmediğini, tedavi sonrası hastanın başını tutarak bir elini alnına koyarak çeşitli dualar ve sureler okuduğunu ve hastanın tedavi sonrası 3 gün yıkanmaması gerektiğini belirtmiştir.

Şifacı tarafından, bu tedavi uygulamasının en az üç gün üst üste yapılması gerektiği, uygulama yapıldıktan sonra şikayetleri geçmezse ertesi gün yine gelmesi gerektiği, ayrıca tedavi sonrasında hastanın bulgur, acı, turşu vb. yiyecekler yemesi durumunda şikayetlerinde artma olmasa bile iyileşmesinin gecikebileceği ifade edilmiştir.

Şifacı şu ana kadar yaptığı bakır basması uygulamalarında herhangi bir olumsuz etki olmadığını ve yanık, hastalığın şiddetlenmesi, toprak alerjisi vb. bir durumla karşılaşmadığını, herkesin genel olarak memnun ayrıldığını, hastanın şikayeti geçmese bile uygulamaya bağlı olan bir olumsuzluk ile gelmediklerini iletmiştir. Ayrıca, özellikle ocağa geç başvuranlar içerisinde iyileşemeyenlerin de olduğunu ancak her iki durumda da hastaların akıbeti konusunda bilgisinin olduğunu bildirmiştir. Şifacı, tedavi sonrası iyileşenlerin teşekkürüne geldiğini, istemediği halde çeşitli hediye veya para teklif edenler olabildiğini ifade etmiştir.

Şekil 4. Bakır basması uygulamasında kullanılan nesnelere

Şifacı, küçük çocuklarda bu şikayetlerin görülmeceğini, en az 15-16 yaştan sonra başlayabileceğini, yaş aralığı olmadan kim hastaysa tedavi etmeye çalıştığını, kişinin kronik bir hastalığının olmasının (kanser, epilepsi vb.) uygulama açısından sorun teşkil etmediğini belirtmiş ve hastalıkla ilgili *“sadece deri hastalığı diğer hastalıklarla alakası yok”*, *“Biri içte diğer dışta olur”* şeklinde eklemeler yapmıştır.

Şifacı, bakır basması ocağı dışında bulgurlama, kızılıügrük, kabakulak, kuş kuyruğu vb. hastalıklar için de ocaklar bulunduğunu, ancak kendisinin başka bir hastalığın ocaklısı olmadığını bildirmiştir.

Şifacı, tedavi uygulamasının sadece kendi ikamet ettiği bölgeyle sınırlı kalmadığını, şifa bulanlardan duyanların farklı illerden de geldiğini, sadece kadın hastalar ve bazen de uzaktan gelmiş yaşlı küçük erkek hastalar için tedaviyi uyguladığını, gece-gündüz demeden tanıdık-tanımadık her insanın gelmesinin uygulamayı yapmaya engel olduğunu ve son dönemlerde Covid-19 pandemisi nedeniyle tedaviyi uygulamadığını bildirmiştir.

Şifacı, son olarak bu uygulamaların nesiller boyu devam etmezse unutulup gideceğini, bu tedavi ocaklarının devam etmesi gerektiğini, herkesin bu uygulamayı öğrenebileceğini, yapabileceğini bildirmiş ve durumu *“şimdi ben nasıl tedavi ediyorsam benden öğrenende ileri de ihtiyacı olan kişileri tedavi etmelidir”* şeklinde ifade etmiştir.

Tartışma

Toplumlar kültürel yapılarında halk hekimliğini de içeren çok sayıda farklı öge barındırmaktadır. Halk hekimliği uygulamaları, toplumların içerisinde buldukları kültürel, coğrafi ve ekonomik koşulları çerçevesinde şekillenerek farklılaşmaktadır. Binlerce yıllık bir kültürel mirasın önemli bir parçası Türk halk hekimliğinin temel kurumları olan ocaklar, kuşaktan kuşağa aktarılan ve bir veya birden fazla hastalığın sağaltımının yapıldığı yerler olarak bilinmektedir.¹⁴ Orta Asya kam geleneğinin bugüne yansması olan ve Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki ocaklarda bulunan uygulayıcılar, dinsel-majik öğeleri içeren yöntemlerle beraber ilaçları da kullanarak sahip oldukları yeteneklerine göre çeşitli hastalıkların sağaltımını yapmışlar ve hala yapmaya devam etmektedirler.¹⁵⁻¹⁷ Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Yozgat yöresinde de bulunan ocaklardan

biri çalışmamıza konu olan halk arasında bakır basması, dabaz gibi isimlerle bilinen ürtikerin tedavisi için başvuru olanıdır.

Halk hekimliği yaparak hastalık sağaltım yeteneğine sahip ailelere ocak, ailede sağaltım işlemini yapan kişiye ise ocaklı denilmektedir.¹⁸ Ocaklı olmak nesilden nesle el verme veya nefes verme yoluyla devam etmektedir.¹⁴ Bir kişinin geleneği devam ettirmek amacıyla ocaklı olabilmesi için aynı aileden ocaklı birinin hastalığın sağaltım uygulamasını sürdürmesi konusunda o kişiye el vermesi gerekmektedir. El verme işlemi, ocaklı kişinin avucundan tuz, un ve kül yalama veya ocaklı olacak kişinin ağzına tükürme yoluyla gerçekleşmektedir.¹⁹ Halk hekimleri veya şifacılar, atalarının deneyim ve tecrübelerini öğrenerek ve bunları kendi birikimleri ile harmanlayıp bütünleştirerek ihtiyacı olan kişileri tedavi etmektedirler. Geçmişten günümüze el verme ve usta-çırak ilişkisi yöntemiyle devam eden ocak/ocaklık geleneği benzer yöntemlerle devam etmektedir.²⁰ Ocaklı ailelerden olan kişiler, atalarından el alarak öğrendikleri yöntemleri uygulamaya dökme noktasında deneyimlidirler. Bu kimselerin genel olarak özel bir maneviyata sahip olduklarına ve rüya veya dua gibi yollarla inandıkları manevi büyüklerin ruhlarıyla bağlantı kurduklarına inanılmaktadır.²¹ Bu çalışmada şifacı, bakır basması ocağında tedaviyi babasından öğrendiğini, ocaklı olma durumunun el verme geleneğine bağlı olduğunu, babaannesinden babasına ve sonra da kendisine geçtiğini, kız kardeşinin de ocaklı olduğunu belirtmiştir.

Çalışmamıza konu olan, halk arasında genel olarak bakır basması, dabaz, kurdeşen gibi isimlerle anılan bu hastalık için şifacı *“Vücutta görülen kırmızı ve kaşıntılı kabartı”, “Ciltte aniden başlayan ve birkaç saat süren dayanılmaz kaşıntılar”*, *“Kaşınma şeklinde belirtileri olan, üstü beyaz altı kırmızı kabarma şeklinde bir cilt hastalığı”* gibi tanımlamalar yapmıştır.²² Bu çalışmada bakır basması hastalığı şifacı tarafından, vücudun belirli bir bölümünde veya tamamında kızarıklık, şiddetli kaşıntı, fasulye büyüklüğünde şişlik gibi belirtilerin olduğu bir hastalık olarak tarif edilmiş ve ocağa başvuruların bu şikayetlerle olduğu ifade edilmiştir. Bu durum ocağa başvuran kişi tarafından bilinmektedir veya bu belirtiler doğrultusunda ocaklı tarafından bakır basması olduğu tanımlanmaktadır.

Halk hekimliği uygulamalarının, modern tıbbın bazen umut kırıcı, kesin ve sınırlayıcı teşhis ve tedavileri karşısında ucu açık bir alan sunması, insanların ona olan ilgisini de canlı tutmaktadır. Çaresizlik karşısında insanın sığınabileceği geniş bir dünya olarak halk hekimliği uygulamaları modern tıpla birlikte varlığını koruyarak insanın hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarına bir ölçüde cevap vermektedir.²³ Halk hekimliği uygulamaları kullanımı, çözüm bulanamayan bazı hastalıkların tedavisi olabileceği gibi daha basit hastalıklarda da kişiler doğrudan bu tür uygulamaları tercih edebilmektedir.⁶ Bir çalışmada Manisa-Selendi'nin özellikle köylerinde hekime gitmeden geleneksel tedavi yöntemlerinin tercih edildiği, sonrasında sağlık kuruluşuna gidildiği veya bazen de modern tıpla çözüm bulunamayan hastalıklara yönelik olarak geleneksel yöntemlere başvurulduğu bildirilmiştir.²⁴ Çalışmamızda şifacı, bakır basması ocağına gelenlerin sağlık kuruluşuna gitmeden doğrudan olabildiği gibi sağlık kuruluşundan sonra da başvurabildiklerini ifade etmiştir. Bu durum, kişinin sosyo-ekonomik durumu, eğitim durumu, geleneksel ve modern tıba bakış açısıyla ilişkilendirilebilir.

Ocaklarda yapılan tedavi usullerinin kendine has olduğu, ocaklının farklı türde olan bir ocağa ait uygulamayı yapmadığı görülmektedir. Bazı ocaklarda ocaklı sadece bir hastalığa yönelik sağaltım uygulaması yaparken bazılarında ise çok sayıda hastalığa karşı uygulamalar yapılmaktadır.¹⁴ Çalışmamızda şifacı eğer ocağa bakır basmasından farklı olarak kurdeşen (açılmış, akıntılı yaralar, iltihaplı yaralar) şikayetiyle gelenler olursa herhangi bir müdahalede bulunmadığını belirtmiştir. Karaca, bakır basması hastalığına çare bulacak olan şifacının bu hastalığı iyi bildiğini, bazen alerjik hastalıklarla karıştırılarak ocağa başvurulması halinde tedaviyi reddederek herhangi bir uygulama yapmadığını belirtmiştir. Bu durum halk hekimliğinin meslek olarak görüldüğünün ve belirli kurallarının olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹⁵

Çalışmalardan tedavi yöntemlerinin bölgelere ve yörelere göre farklılaştığı ve uygulamanın yapıldığı kültür ve inanç çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Bir hastalığın tedavisinde gerçekleştirilen uygulamalar, kültürlere göre farklılık gösterebildiği gibi aynı kültür içerisinde farklı tedavi uygulamalarının tatbik edildiği de görülmektedir. Bu tedavi yöntemlerinin kimisi tarihî süreç içerisinde zamanın şartlarına yenik düşerek ortadan kalkarken kimisi de aynen varlığını sürdürmekte ya da yeni unsurları bünyesine katıp değişip dönüşerek yaşamaya devam etmektedir.²⁵ Bakır basması Anadolu'nun farklı yörelerinde bilinmekle beraber halk hekimleri tarafından çeşitli yöntemlerle tedavi edilmektedir. Çankırı yöresi halk hekimliğinde bakır basması hastalığına yönelik alazlama ve bulgur püskürtmesi olarak iki farklı tedavi yöntemi kullanılmaktadır.²⁰ Tarsus yöresinde dabaz tedavisinde sağaltım ocağında, hasta oturtularak üzerine bir al yazma örtülür. Yanına bir refakatçi alınır. Ocaklı, pamuk atılan bir yayı ata biner gibi bacaklarının arasına alır ve eline de bir oklava alarak iki-üç metre yürür ve hastanın yanına gelir. Hastanın yanındaki yakınına: " —*Selamün aleyküm!* — *Aleyküm selam!* —*N'olmuş bu geline?* —*Balbaş olmuş.* —*N'olmuş da balbaş olmuş?*" dedikten sonra hastanın başına oklavayla bir kez vurur ve başındaki yazmayı kaldırarak hastanın yüzüne bakar. Bu işlem üç kere tekrar eder.¹⁹ Kilis yöresinde dabaz tedavisinde dağlama yöntemi kullanılmaktadır.²⁶ Çalışmamıza konu olan bakır basması uygulaması ise diğer yörelerden farklı olarak kısaca şu şekilde yapılmaktadır: Bakır basması olan bölge öncelikle şifacı tarafından tükürüklenir. Daha sonra bölgenin üzeri kırmızı renkli bir bez kapatılır. Ateş kaynağında ısıtılan tavalardan biri bakır basması olan bölgeye değiştirilerek gezdirilir. Diğer tava ise içerisine su ve aşı toprağı (bir kaşık) konularak kaynatılarak bakır basması olan bölge üzerine bastırılarak sürülür. Kilermeni toprağı ise hasta tarafından yenir.

Sağaltım işlemi yapan kişiler mesleğinde ustalaşmış olabileceği gibi deneme yanılma yoluyla buldukları çeşitli yöntemler yoluyla hastalıkları tedavi edebilmektedirler. "Su, ağaç, bitki, toprak, hayvanî ürünler, madenler; kan alma, dua, büyü, veli kişilerin duası, sıvazlaması, tükürüğü; kutsal yerlerde gezmek ya da yatmak" gibi maddi ve manevi unsurlar sağaltım işleminde kullanılan malzeme ve yöntemler arasında sayılabilir.²⁷ Türk folkloründe kullanılan halk hekimliği sağaltım yöntemleri şu şekilde sıralanabilir: 1. İrsasalama yolu ile 2. Parpılama yolu ile 3. Dinsel yol ile 4. Bitkisel em'ler ile 5. Hayvansal em'ler ile 6. Madensel em'ler ile.²⁸ Anadolu Halk Hekimliği, yerel unsurlar ve İslam öncesi-İslam sonrası Türk tıbbı ve inançlarının bir karışımı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bakımdan herhangi bir hastalığın sağaltımında maddi unsurlar ve majik yöntemler ayrı veya birlikte kullanılabilir.²⁹ Bakır basması ocağında şifacının tedavi uygulamasında, parpılama yoluyla, dini yolla ve maden kökenli emlerle tedavi yöntemlerini birlikte kullandığı görülmektedir. Parpılama hastalığa sebebiyet veren kötülüğü dışarı çıkarmak maksadıyla vücuda yönelik delme, kesme, dağlama veya vurma yoluyla yapılan uygulamalardır. Dini yolla yapılan tedavi, kutsal olduğuna inanılan yerlerde ve zamanlarda yapılarak dini boyut kazandırılan sağaltımlardır. Madensel kökenli emlerle tedavi ise altın, gümüş, bakır, civa, taş, toprak, maden suyu ve çeşitli doğal maddeler (tuz vb.) kullanılarak yapılmaktadır.¹⁴ Bakır basması tedavisinin esas unsurlarından olan bakır tavalardan birinin ateşte ısıtılarak kızarıklık ve şişliklerin bulunduğu bölgelere değiştirilmesi ve gezdirilmesi parpılama yoluyla sağaltıma bir örnektir. Uygulama esnasında abdestli olunması, çeşitli dua ve sureler okunması tedavideki dinsel öğelerdir. Ayrıca, ateş kutsal sayılarak tedavide kullanılması nedeniyle dini öğe olarak görülebilir. Tedavideki bakır, toprak gibi maddelerin varlığı madensel kökenli emlerin sağaltımda yer aldığını göstermektedir.

Gizemli güçleri olduğu ve bu güçlerle çeşitli hastalıkları tedavi edebildiği düşünülen ailelerin ocaklı olarak tabir edilmesi ateş ve ocak kültü ile de ilişkilendirilir. Aile ocağı kavramından yola çıkarak, ocak ailenin kutsal merkezlerinden biridir ve bu kutsallık ocakta yanan ateşin kutsallığından dolayıdır.³⁰ Ateş, su ve toprak gibi temizleyici özelliğe sahiptir. Ateşin kutsal olduğuna inanılıp sağaltımda kullanılmasından dolayı dini yolla yapılan sağaltıma içinde de ele alınıp incelenebileceği bildirilmiştir.²⁷ Türk kültüründe "ateş" ve "ocak", çevresinde yapılan uygulamaların ve birtakım inanışların zamanla bir kült halini aldığı görülmüştür. Ateş, yakıcılığı, temizleyiciliği, hayat vericiliği gibi bazı özellikleriyle nedeniyle ve hem ateşin ve hem de ateşin

yandığı ocağın koruyucu ruhu olduğu inanişıyla önemli bir yere sahip olmuştur. Türk halk hekimliğinde hastaların sağaltım yöntemlerinden biri olan alazlama da aynı kökenden gelmektedir ve ateşin ruhuyla ilgili olan görüşleri destekleyen işaretlerdendir.³¹ Çalışmamızda da bakır basması uygulamasında tedavi edici başlıca unsur olarak ateşten faydalandığı görülmektedir.

İnsan yaşamındaki vazgeçilmez hemen hemen tüm unsurlarda yer alan al (kırmızı) renk, alevde, güneşte ve kanda görülmektedir. Türk kültüründe önemli bir yeri olan al renk kumaş ve dokumalarda ayrı bir renk olarak yer almaktadır.³² Bazı hastalıkların dış görünüşleriyle benzer özellikler taşıyan maddeler arasında sempatik bir bağlantı kurulmaktadır.²² Örneğin, sarılık hastalığının tedavisinde sarı renkli taşın kullanılmasında sempatik büyü taklit yoluyla yapılmaya çalışılmaktadır.³³ Benzer şekilde, bakır basması tedavisi sırasında kırmızı renkli bir örtünün hastanın şikayetinin olduğu bölgeye veya tüm vücuda örtüldüğü görülmektedir. Bakır basmasındaki görülen şişliklerin kırmızı renkte olması ve bu nedenle bu renkle ilişkilendirilerek kırmızı örtünün kullanıldığı düşünülmektedir.

Madensel tedavi yöntemlerinde taş, demir, bakır, su gibi ürünler hastalık sağaltımında kullanılmaktadır.³⁴ Kırmızımsı bir rengi olan bakır madeni yüksek çekme ve kırılma dayanıklılığına sahip olması nedeniyle soğuk olarak bile kolayca dövülerek şekil almakta, ısıyı iletmekte³⁵ ve bu özelliği nedeniyle halk hekimliğinde çeşitli hastalıkların sağaltımında kullanıldığı görülmektedir.³⁶⁻³⁸ Samsun yöresinde ağrıyan bölgeye bakır levha sarılır. Manisa yöresinde ağrı olan bölgenin üzerine kırmızı bir bez konur. İçerisinde köz olan bakır bir tava, bu bezin üstünden üç kere basılır.²² Çalışmamızdaki halk hekimliği uygulamasında kullanılan madensel bir em olan bakırın tedavi edici bir unsur olarak ateş ısını taşımada aracılık ettiği görülmektedir.

Türk mitolojisine göre toprak, bolluk ve bereketin kaynağı olduğu ve bünyesindeki canlıları koruyup beslediği için "toprak ana" olarak nitelendirilmiş ve canlı bir varlık olarak kabul edilmiştir. Madensel em olan toprak bazı halk hekimliği tedavi uygulamalarında bir şifa kaynağı olarak kullanılmaktadır. Toprak, Anadolu Türk halk hekimliğindeki tedavilerinde yeme, yalama, basma, yıkanma, sürme, gömme vb. farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.³⁴ Kilermeni toprağı, ülkemizde halen birçok bölgede kullanımına rastlanan toprak çeşididir. Halk arasında ve modern tıpta, ürtiker, kaşıntı, egzama, apse, akne, kurdeşen gibi pek çok deri hastalığında kullanılmaktadır.^{38,39} Aşı toprağı, dabaz tedavisi için yöresel olarak kullanılan bir topraktır.⁴⁰ Kilis yöresi dabaz tedavisinde de aktarlardan alınan aşı toprağı kullanılmaktadır.²⁶ Çalışmamızda tedavi uygulamasında kilermeni toprağının yeme ve aşı toprağının ise sürme şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Çeşitli halk hekimliği uygulamalarında Fatma ana eli kültüne rastlanmaktadır.¹⁷ Hz. Fatma'nın ocaklı ve bakışı olarak bilinen halk hekimlerinin pîri olduğuna inanılmaktadır. Bu inanişin temelinde, eski Türk inanişlarındaki "Umay iyesi" yatmaktadır. İslamiyet'in kabulüyle Umay Ana'nın, yerini Fatma Ana almıştır. Umay iyesi, eski Türk inanişlarında yeni doğum yapmış kadınların ve çocukların koruyucusu olarak algılanmanın yanı sıra, "ocak iyesi" olarak da kabul edilmektedir.⁴¹ Uygulama esnasında şifacı hem çeşitli dua ve sureler okumakta hem de "Şifa olsun", "Fadime anamızın eli olsun" şeklinde bazı ifadeler kullanmaktadır. Böylelikle yapılan tedaviye dinsel bir içerik kazandırılmaktadır.

Anadolu'da ocaklardan hizmet alırken bazı kuralların olduğu görülmektedir. Tarsus sağaltma ocaklarına sağaltım amacıyla haftanın belirli günlerinde gidilebilmektedir. Örneğin; termiye, siğil ve yüğrük ocaklarına tedavi için yalnızca çarşamba günü gidilirken, kurşun dökme ocağı için daha çok cuma günü tercih edilmektedir.¹⁹ Erzurum yöresinde bulunan Aydan alma ocağında tedavi sonrasında hastaya özellikle ilk üç gün uyması gereken kuralların bildirildiği, hastalıktan tam olarak kurtulana kadar dikkat edeceği hususların belirtildiği, yeme ve içme ile ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı ifade edilmektedir.⁴² Yozgat'ta bulunan bel ve bacak ağrılarını tedavi eden gelincik ocağında, tedavi sonrası hastanın bir hafta boyunca bulgur, turşu, acılı gıdalar yememesi ve ağır iş yapmaması gereklidir ve yıkanması yasaktır.¹ Çalışmamızda bakır basması ocağında tedavi öncesi ve tedavi sonrasında kişinin uyması gereken bazı kurallar olduğu görülmektedir.

Uygulama öncesi abdestli olunması, tedavi sonrası üç gün boyunca yıkanılmaması, bazı yiyeceklerden uzak durulması gibi durumlar tedavinin etkinliğinde önemli rol oynamaktadır. Ocaklarda hastaların tedavi öncesi ve sonrası uymak zorunda oldukları bazı kuralların bulunması tedaviyi hızlandırmaya ve başarı şansını arttırmaya yönelik olduğunu düşündürmektedir.

Ocaklı ailelerden olabildikleri gibi, toplumun her kesiminden kimseler olabilen halk hekimleri genel olarak cesaretli kimselerdir. Hastalık sağlatımından kaynaklanabilecek olumsuzluklara karşı çekinceleri yoktur.¹⁶ Yapılan bir çalışmada, halk hekimliği uygulamalarının çeşitli tıbbi sakıncalarının olduğu ve modern tıbbi uygulamanın gecikmesine neden olma yönünde olumsuz etki gösterdiği bildirilmiştir.⁴³ Çalışmamızda şifacı şu ana kadar yaptığı tedavilerde şikayetlerin artması, yanık, allerji vb. herhangi bir olumsuz durum veya yan etki ile karşılaşmadığını beyan etmiştir.

Sağaltma ocaklarında arılık adı verilen bir miktar para hastalığın tedavisi için ocaklıya verilmekte ve arılık konusunda herhangi bir pazarlık yapılmamaktadır.¹⁴ Arılık, hastalığın hastanın üzerinden aralanması için verilmektedir. Parası olmayana kişilere ise düğme ellettirilir. Ocaklıya arılık verilmediği zaman hastalığın ocaklıya geçeceğine inanılmaktadır. Ocaklı hastalıklardan korunma amaçlı arılık almaktadır.⁴⁴ Yapılan bir çalışmada, benzer şekilde şifacının uyguladığı yöntemler karşılığında belirli bir ücret talep etmediğini, hastalar isterlerse “arılık” adı altında bir miktar para veya hediyeler verebildiklerini ifade etmektedirler.⁵ Çalışmamızda şifacı da kendisi istemediği halde tedaviye gelenlerin ve özellikle iyileşenlerin para ve hediye teklif ettiklerini belirtmiştir.

Anadolu’da halk hekimliği, tam olarak bilenemeyen bir zamanda ortaya çıkmış ve modern tıp dönemine kadar canlılığını sürdürmüştür. Günümüzde yaygın kullanılsalar bile hala devam eden geleneklerdendir. İnsanların modern tıba yönelmeleriyle birlikte bugün artık son temsilcilerinin kaldığı düşünülen halk hekimliği Türk kültüründe yok olmaya yüz tutmuş kültürel miras arasında görülmektedir.⁴⁵ Çalışmamızda şifacı, bakır basması ocaklısı olmaları için aile üyelerinden birilerine el vermek istediğini ancak bazı nedenlerden dolayı kimsenin öğrenmek ve el almak istemediğini belirtmiştir. Ayrıca ocaklı, bu uygulamaları herkesin öğrenip yapabileceğini, nesiller boyu devam etmezse unutulup gideceğini söylemiştir.

Sonuç

Günümüzde hem sağlık kurumlarının sayılarının artması hem de bu kurumlara ulaşımın kolaylaşması ve bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerle halk hekimliğine yönelik uygulamaların son derece azaldığı, ancak bireylerin doğrudan ya da modern tıpla herhangi bir sonuç alamadığı durumlarda ise halk hekimliğinin modern tıba evrimi sırasındaki kültürel değişimlerin ürünü olan ocaklara başvurduğu bilinmektedir.

Çalışmamıza konu olan Yozgat ili Merkez ilçesindeki ocakta da uygulamaların ocaklı geleneğinde olduğu gibi babasından el almış 70 yaşındaki kadın şifacı tarafından yapıldığı, Anadolu halk hekimliği uygulamalarına özgü farklı yöntem ve nesnelerin ürtiker/bakır basması hastalığının tedavisini gerçekleştiren şifacı tarafından kullanılarak günümüze yansıtıldığı ve yaşatılmaya çalışıldığı, bunun için özen gösterildiği, şifacı tarafından aktarılan bilgiler doğrultusunda tedavide maddi, dini ve majik yöntemlerin bir arada kullanıldığı, uygulamaların ateş ve toprak kültü çerçevesinde şekillendirildiği, sonucun iyi olacağına dair sahip olunan inancın tedaviyi olumlu yönde etkilediği, tedaviyi hızlandırmak ve başarı şansını arttırmak için belli kurallara uyularak uygulamaların gerçekleştirildiği görülmektedir.

Halen varlığını sürdüren bu tür halk hekimliği uygulamalarının incelenerek kayıt altına alınması hem tıp tarihi açısından hem de halk tıbbi ile modern tıp arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından büyük önem arz etmektedir.

Bilgi

Çalışmanın bir sponsor veya ticari bir firma ile hiçbir ilişkisi yoktur. Potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Etik Kurul Onayı

Çalışma için Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan gerekli etik kurul izni (Tarih: 24.12.2020, Sayı:2020/12, Protokol No:2020/318) alınmıştır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Ramazan Güneşer: Fikir, tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı.

Nurdan Kırmıoğlu: Fikir, tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı.

Kaynaklar

1. Uyar A. Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2003; Yozgat, Türkiye.
2. Şar S. Anadolu'da Halk Hekimliği Uygulamaları. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2005;13(2):131-6.
3. Özasan A. Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2012; Ankara, Türkiye.
4. Sujata W. Traditional and Folk Medicine as a Target for Drug Discovery. IN. Natural Products and Drug Discovery 2018;29-56.
5. Işık M, ve ark. Mersin'de Bir Kadın Sınıfcının Uygulamaları. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2018;8(3):274-81.
6. Karakaş A. Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015;12(31):320-36.
7. Kocatürk E, ve ark. Türkiye Ürtiker Tanı ve Tedavi Kılavuzu-2016. Turkderm 2016;82-98.
8. Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 8. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2011.
9. Öztürk Çopur E, ve ark. Hemşirelik Araştırmalarında Nitel Çalışmaların Önemi. GÜSBD 2020;9(4):396-401.
10. Suveren Y. Sağlık Bilimlerinde Nitel Araştırmaların Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2022;12(1):39-48.
11. Sevensan F, Çilingiroğlu N. Sağlık Alanındaki Araştırmalarda Kullanılan Niteliksel Veri Toplama Yöntemleri. Toplum Hekimliği Bülteni 2007;26(1):1-6.
12. Sönmez S, İlgün G. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Sağlık Hizmetleri Bağlamında İncelenmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2018;21(40):375-399.
13. Bal H. Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örneklili). Bursa: Sentez Yayıncılık; 2016.
14. Acar V. Türk Halk Hekimliğindeki Ocak Çeşitleri. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2017;7(2):54-7.
15. Ashırkhanova K. Kazak Halk Hekimliğinin Kaynağı. Folklor/Edebiyat 2021;27(1):101-18.
16. Tekel F. Halk Hekimliğinde Sağlıkçılar. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 2020;9(27):819-40.
17. Baysan M. Kütahya'da Sağlık Ocaklarında Tedavi Esnasında Kullanılan Malzemeler. TEKE 2017;6(3):1861-80.
18. Duvarcı A. Halk Hekimliğinde Ocaklar. Milli Folklor 1990;7.
19. Öger A. Tarsus ve Çevresinde Sağlık Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. Turkish Studies 2010;5(1):1231-46.
20. Karaca, M. Çankırı Yöresinde El Verme Geleneği: "Bakır Basması" Hastalığının "Alazlama" Yöntemi İle Tedavi Edilmesi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 2015;8(15):61-5.
21. Elik M. Özalp Halk Hekimliği. Social Sciences Studies Journal 2019;42:4492-98.
22. Santur A. Anadolu Halk Hekimliğinde Geleneksel Olarak Adlandırılan Bazı Hastalıklarla, Tedavileri Arasında Kurulan Sempatik İlişki, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 9. Milletlerarası Türk Halk Tıbbi Kongresi; 2017; Kasım 20-21; Ankara, Türkiye. Ankara: Dumat Ofset Matbaacılık:2018.
23. Avcı C. Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Asia Minor Studies 2018;6(11):169-82.
24. Erol Çalışkan ŞŞ, Çanlı E. Manisa-Selendi İlçesinde Sağlık Ocakları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 2019;12(25):50-70.
25. Sarıaydın N, Tek R. Halk Hekimliğinde Taş Ve Ağaç Kültü: Elazığ İli Baskil İlçesi Örneği. Cappadocia Journal of History And Social Sciences 2021;16:252-264.
26. Arslan Erol H. Kilis İli Ağızları Ses Bilgisi Özellikleri Üzerine. Turkish Studies 2015;10:421-484.
27. Yalçınkaya F. Halk Hekimliğinde Sağlık Yöntem ve Teknikleri. UHAD 2019;2(2):70-80.

28. Acıpayamlı, O. Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 1989.
29. Altan S. Dağ Köylerinde Bilinen Halk Hekimliği Uygulamaları: Majik Tedaviler. Smyrna Tıp Dergisi 2018;60-2.
30. Uğureli A. Anadolu Halk Hekimliğinde Köstebek Kullanımı ve Köstebek Ocaklarının Mitolojik Yansımaları. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi 2019;6(16):167-73.
31. Kumartaşoğlu S. Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri. Karadeniz Araştırmaları 2014;43:175-19.
32. Ekici M. Türk Kültüründe “Al” Renk. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 2016;16(2):103-7.
33. Ateş F. Adana’da Bulunan Sağaltma Ocaklarında Tedavi Yöntemleri ve Bu Ocaklarda Tedavi Sırasında Kullanılan Malzemeler. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 2019;12(25):71-90.
34. Tek R. Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2018;39:189-204.
35. Davulcu M. Türk Halk Tıbbında “Yel” Hastalığı ve Antalya Yöresinden Bir Sağaltım Örneği: “Yel Bileziği”. Folklor Akademi Dergisi 2021;4(1):149-171.
36. Ak M. Yörüklerde Halk Hekimliği. International Journal of Social Science 2017;57:395-405.
37. Sol S. Edirne’de Halk Hekimliği. Trakya University Journal of Social Science. 2007;9(1):175-91.
38. Şahne B, Arslan M, Şar S. Geçmişten Günümüze: Sağlık Alanında Kil Minerallerinin Kullanımı. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2013;3(3):13-20.
39. Tükenmez Demirci G, Mertoglu E, Kıvanç Altunay İ. Türkiye’de Deri Hastalıklarında Fitoterapi: Geleneksel Kullanılan Bitkilerin Bilinen Etki ve Yan Etkileri. Türkiye Klinikleri J Dermatol 2011;21:117-29.
40. Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü [Internet] Halk Bilgisi. Ankara; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [Erişim 2021 Aralık 15]. Erişim adresi: <https://kirsehir.ktb.gov.tr/TR-64757/halk-bilgisi.html>
41. Kumartaşoğlu S. Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler. AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi 2015;3(6):106-15.
42. Sümbüllü YZ, Altınışık, ME. Erzurum’da Yaşayan Ocak Kültürü I: İkra Kesmek ve Ayare Almak. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015;1(1):113-30.
43. Yıldırım G, Işık T. Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı. Folklor/Edebiyat 2014;20(78):239-52.
44. Görgeç C. Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları. SUTAD 2019;46:195-219.
45. Dağlı A, editors. Alanya Türkteş’ta Bir Halk Hekimi ve Sağaltma Pratikleri. Yörük Yaşamı Kültür ve Geleneksel Türk Sanatları Sempozyumu; 2017; Kasım 09-11; Antalya, Türkiye. Kırıkkale Üniversitesi Yayınları; 2017.